

Anna Kołodziej

Wstęp do nauki o komunikowaniu, Walery Pisarek, Warszawa 2008 : [recenzja]

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 4, 155-162

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna KOŁODZIEJ

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

Recenzja:

WALERY PISAREK, WSTĘP DO NAUKI O KOMUNIKOWANIU

W świecie współczesnym komunikowanie (się)¹ przenika wszystkie dziedziny działalności człowieka. Nauki o komunikacji jako dyscyplina naukowa, która pojawiła się w Stanach Zjednoczonych Ameryki w połowie ubiegłego wieku, mają charakter interdyscyplinarny. Problematyka wchodząca w zakres nauk o komunikacji jest przedmiotem badań naukowych socjologów kultury, psychologów społecznych, badaczy opinii publicznej i badań prasoznawczych. Jednak jako dyscyplina naukowa, nauki o komunikacji nadal nie są *jednolitym obszarem studiów społecznych jak psychologia, socjologia czy politologia*.² Oporają się na kilku paradygmatach naukowych. Nie zamykają się w jednym przedmiocie badań ani w ramach jednej problematyki, jednak ta różnorodność nie oznacza naukowej niespoistości. Nauki o komunikowaniu cechuje szczególna konieczność ciągłego konfrontowania metodologii badań ze zmianami społeczeństw określanymi jako zniewolone przez komunikację oraz

¹ **Komunikowanie (się)** *Ideał wyrażania się i wymiany leżący u źródeł kultury zachodniej, a tym samym demokracji, która zakłada istnienie wolnych i równych ludzi. Komunikowanie używa ogółu mediów masowych i nowych technik komunikacyjnych. Reprezentuje ono wartości, symbole i wyobrażenia, które organizują funkcjonowanie przestrzeni publicznej demokracji masowych, poprzez informację, media, sondaże, argumentacje i retorykę (Wolton).* B. Ollivier, *Nauki o komunikacji. Teoria i praktyka*, przeł. I. Piechnik, Oficyna Naukowa. Warszawa 2010.s.391. Autor jest wybitnym badaczem problemów komunikacji, specjalistą w zakresie problemów tożsamości człowieka współczesnego, członkiem Francuskiego Centrum Badań Naukowych, w którym zajmuje się komunikacją i polityką. Publikacja stanowi szczegółowy, doskonale uporządkowany interdyscyplinarny przegląd pojęć koncepcji zagadnień i metod komunikowania. Jest nowoczesnym podręcznikiem proponującym szerokie spojrzenie na komunikację w kontekście kultury. Stanowi udaną próbę wyjścia poza stereotypowe ujęcia masowego komunikowania, którego charakter wyznaczają nowoczesne technologie. W pracy przedstawiono problematykę związków języka, kultury i komunikacji oraz całościowe ujęcie współczesnych badań naukowych w naukach o komunikacji z zarysowaniem równoczesnym nowych perspektyw poznawczych w tej dyscyplinie naukowej. W nocie bio- bibliograficznej o autorze pracy (s. 421) czytamy: Bruno Ollivier wybijający się francuski socjolog i socjolingwista. W 1980 roku doktoryzował się w zakresie językoznawstwa – Université Paris VIII, Vincennes-St-Denis. W roku 1998 habilitowany w zakresie nauk o informacji i komunikacji – Université Bordeaux II. Obecnie jest profesorem nauk o informacji i komunikacji na Université des Antilles et de la Guyane oraz na Uniwersytecie Paris IV – CELSA (*Centre d'études littéraires et scientifiques appliquées*) – podległym Uniwersytetowi Paris IV (Centrum stosowanych badań literackich i naukowych) o stosunkowo dużej autonomii – od roku 1985 przekształconym w École des hautes études en sciences de l'information et de la communication (Wyższa Szkoła Nauk o Informacji i Komunikacji). Ponadto jest członkiem wielu komitetów redakcyjnych czasopism naukowych, m.in. *Hermès*, wydawanego przez CNRS (*Centre national de la recherche scientifique*).

² B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2011, s. 23

rozwój technologiczny. Charakteryzują się one budowaniem własnego przedmiotu naukowego na gruncie kilku paradygmatów ukształtowanych i rozwiniętych przede wszystkim w ciągu ostatniego, minionego stulecia.³

Na rynku księgarskim w Polsce ukazało się w ostatnich latach wiele publikacji z zakresu *nauk o poznaniu i komunikacji społecznej*.⁴ Oczywiście nie sposób

³ B. Ollivier, *Nauki o komunikacji. Teoria i praktyka*, przeł. I. Piechnik, Oficyna Naukowa. Warszawa 2010, s. 257-258, 261, 367

⁴ Wymienić w tym miejscu można między innymi następujące publikacje: M. Castells, *Władza i komunikowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2011; M. Castells, *Spółczesność sieci*. Nowa przedmowa 2010, przekł. M. Marody, K. Pawlus, J. Stawiński, S. Szymański, red. nauk. M. Marody, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2011; C. Hamilton, *Skuteczna komunikacja w biznesie*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2011; T. Flew, *Media globalne*, przekł. M. Lewek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 2011; *Nowe media we współczesnym społeczeństwie*, pod red. M. Jezińskiego, A. Sokleckiej, Ł. Wojtkowskiego, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń 2011; *Komunikacja i edukacja: ku synergicznej porozumiewania się*, pod red. D. Wosik-Kawali, E. Sarzyńskiej, W.J. Maliszewskiego, M. Fiedora, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2011. W rozdziale II praca traktuje o kompetencjach komunikacyjnych nauczycieli w różnych perspektywach. W. Grad, *Zacznij od siebie! Sztuka efektywnej komunikacji*, Wydawnictwo Poltext. Warszawa 2011; J.H. Kołodziej, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Księgarnia Akademicka. Kraków 2011; W. Gogolek, *Komunikacja sieciowa: uwarunkowania, kategorie i paradoksy*, Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR. Warszawa 2010; *Komunikacja społeczna a wyzwania współczesności*, red. nauk. D. Majka-Rostek, Wydawnictwo Difin. Warszawa 2010; *Język – komunikacja – media – edukacja*, red. B. Siemieniecki, T. Lewowicki, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2010; I. Kuraszko, *Nowa komunikacja społeczna wyzwaniem odpowiedzialnego biznesu*, Wydawnictwo Difin. Warszawa 2010; D. Mersch, *Teorie mediów*, przeł. E. Krauss, Wydawnictwo „Sic!”. Warszawa 2010; *Zawartość mediów masowych: od kultury popularnej przez studia genderowe do języka komunikowania*, pod red. P. Dudek i M. Kusia, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2010; R. Szul, *Język naród państwo, Język jako zjawisko społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2009; D.G. Leathers, *Komunikacja niewerbalna*, przekł. M. Trzcińska, red. nauk. Z. Nęcki, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2009; *Teorie komunikacji i mediów*, [vol.1], pod red. M. Graszewicza i J. Jastrzębskiego, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe. Wrocław 2009; U. Podraza, *Kryzysowe public relation*, Wydawnictwo Difin. Warszawa 2009; *Współczesne media. Status. Aksjologia. Funkcjonowanie*, t. I, red. I. Hofman, D. Kępa-Figura, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2009; *Współczesne teorie komunikacji 2. Publikacja pokonferencyjne*, pod red. A. Łaby, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław 2009; M. Miotk-Mrozowska, *Komunikacja interpersonalna w Internecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Bydgoszcz 2009; K. Adams, G.J. Galanes, *Komunikacja w grupach*, przekł. D. Kobylińska, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2008; H. Knapp, *Komunikacja w terapii*, przeł. M. Trzcińska, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2009; T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2009; *Komunikowanie się w sytuacjach społecznych*, praca zbior., Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2009; *Media a dobra osobiste*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Oficyna Wolters Kluwer business. Warszawa 2009; D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, red. nauk. T. Goban-Klas, tłum. M. Bucholc, A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2008; J. Mikułowski-Pomorski, *Zmieniający się świat mediów*, Universitas. Kraków 2008; *Komunikacja społeczna w świecie realnym*, pod red. M. Baryluk, M. Wawrzak-Chodaczek, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2008; M. Bugajski, *Język w komunikowaniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2007; S.P. Morreale, B.H. Spitzberg, J.K. Barge, *Komunikacja między ludźmi. Motywacja, wiedza i umiejętności*, przekł. P. Izdebski, A. Jaworska, D. Kobylińska, red. nauk. U. Jakubowska, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2007. Publikacja jest klasycznym podręcznikiem wprowadzającym w problematykę kompetencji komunikacyjnej. *Komunikacja językowa w społeczeństwie informacyjnym. Nowe wyzwania dla dydaktyki języków obcych*, red. J. Kriger-Knieja, U. Paprocka-Piotrowska, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Lublin 2006; S.J. Baran, D.K. Davis, *Teorie komunikowania masowego*, tłum. A. Sadza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 2007. Warto zwrócić uwagę, że klasyczną z zakresu komunikacji społecznej jest praca:

w tym miejscu pominąć istotnego faktu, że wydano w języku polskim dwutomowe fundamentalne dzieło wybitnego filozofa i socjologa, twórcy teorii racjonalności komunikacyjnej Jürgena Habermasa na temat teorii działania komunikacyjnego.⁵

Należy podkreślić, że wydano prace dotyczące komunikowania napisane z perspektywy historycznej. Jest to pewnego rodzaju korzystna nowa jakość w obszarze badań naukowych w zakresie nauk o komunikowaniu oraz publikowaniu ich wyników. Widoczny w tym obszarze jest dorobek naukowy i publikacyjny pracowników naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Wymienić można chociażby zbiory studiów na temat: komunikacji i komunikowania w dawnej Polsce,⁶ komunikowania na ziemiach polskich od końca XVII wieku do odzyskania niepodległości,⁷ kształtowania się, rozwoju oraz funkcjonowania procesów komunikacyjnych Narodowej Demokracji, a także sposobów budowania form przekazu treści politycznej w postaci zwartej,⁸ komunikowania i komunikacji w II Rzeczypospolitej.⁹ Ukazała się także publikacja stanowiąca syntezę dziejów komunikowania politycznego. Przedstawiono w niej genezę publicystyki i reklamy politycznej, kampanii politycznej i wyborczej oraz pojawienie się sfery publicznej, a także genezę prasy drukowanej.¹⁰

E. Griffin, *Podstawy komunikacji społecznej*, przekł. O. i W. Kubinowscy oraz M. Kacmajor, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2003. G. Edward. Griffin, profesor Wheaton College w Illinois w Stanach Zjednoczonych Ameryki, jest badaczem i autorem prac na temat komunikacji stosowanej. *Nauki o poznaniu i komunikacji społecznej oraz językoznawstwo* są dyscyplinami dziedziny nauk: nauki humanistyczne. Patrz: *Uchwała Centralnej Komisji do Spraw i Tytułów z dnia 24 października 2005 roku w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych* (M.P. z 2005r. Nr 79, poz. 1119 i 1120 z późn. zm.: M.P. z 2008r. Nr 79, poz. 843, M.P. z 2010r. Nr 46, poz. 636). Warto w tym miejscu podkreślić, że występują różne klasyfikacje nauki na poszczególne dziedziny nauk i dyscypliny naukowe. Np. w dokumentach *Komitetu Badań Naukowych Polskiej Akademii Nauk* wymienia się między innymi nauki społeczne, ekonomiczne, prawne. Według klasyfikacji *Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju* (OECD): *nauki społeczne* (psychologia, ekonomia i biznes, pedagogika, socjologia, prawo, nauki polityczne, geografia społeczna i gospodarcza, media i komunikowanie, inne nauki społeczne), *nauki humanistyczne* (między innymi historia, filozofia, etyka, inne nauki humanistyczne). Obecnie trwają, wywołujące w środowisku naukowym kontrowersje i spory, prace nad dostosowaniem polskiej klasyfikacji dziedzin nauki i dyscyplin naukowych do klasyfikacji OECD. [podkr. A.K.]

⁵ J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, T.1, *Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, przeł. A.M. Kaniowski, przekład przejrzał M.J. Siemek, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 1999; J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, T.2, *Przyczynek do krytyki rozumu funkcjonalnego*, przeł. A.M. Kaniowski, przekład przejrzał M.J. Siemek, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2002

⁶ *Komunikacja i komunikowanie w dawnej Polsce*, pod red. K. Stępnika, M. Rajewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2008. W recenzji publikacji prof. dr hab. Kazimierz Maliszewski pisze, że jest to zbiór studiów, który należy powitać z uznaniem, zwłaszcza, że stan badań nad dziejami komunikacji społecznej w Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI-XVII w.) jest dość skromny na tle dynamicznego rozwoju badań nad komunikacją w krajach zachodnioeuropejskich, w szczególności we Francji, Wielkiej Brytanii, Republice Federalnej Niemiec. Podkreśla, że w nauce historycznej współcześnie kształtował się odrębny nurt badań dotyczący dziejów komunikacji społecznej.

⁷ *Komunikowanie i komunikacja na ziemiach polskich w latach 1795-1918*, pod red. K. Stępnika, M. Rajewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2008

⁸ E. Maj, *Komunikowanie polityczne Narodowej Demokracji 1918-1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010

⁹ *Komunikowanie i komunikacja w dwudziestoleciu międzywojennym*, pod red. pod red. K. Stępnika, M. Rajewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2010

¹⁰ M. Nieć, *Komunikowanie polityczne w społeczeństwach przedmasowych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer bussines. Warszawa 2011

Publikacją niewątpliwie zasługującą na uwagę, w szczególności w aspekcie kształcenia na studiach wyższych, jest *Wstęp do nauki o komunikowaniu*.¹¹ Autorem pracy, będącej podręcznikiem akademickim z dziedziny nauki o komunikowaniu, jest wybitny językoznawca i prasoznawca Walery Pisarek.¹² We wstępie autor pisze, że *Komunikacja rozumiana jako przekazywanie informacji to tajemnica samego życia. Komunikacja rozumiana jako przekazywanie informacji za pomocą znaków to tajemnica naszego człowieczeństwa. Jej właśnie poświęcona jest ta książka* (s. 15). Przedmiotem publikacji są między innymi:

- proces komunikacji w mediach;
- funkcje komunikowania;
- kompetencje komunikacyjne człowieka;
- typologia mediów masowych.

Struktura książki skupia się wokół trzech istotnych zagadnień (media, kompetencje komunikacyjne, metody i techniki badań nad komunikowaniem masowym) omówionych w osobnych rozdziałach. Całość zamyka obszerne zestawienie bibliograficzne.

Pierwszy rozdział omawianego podręcznika jest zbiorem definicji i podstawowych pojęć nauki o komunikowaniu. Dokonując podziału mediów na te, które służą artykulacji, rejestracji, transmisji, przetwarzaniu, odtwarzaniu lub wyszukiwaniu informacji, autor jednocześnie podkreśla, iż w życiu codziennym szczególną rolę odgrywają mass media jako środki komunikowania masowego. Kolejne rozważania zawarte w rozdziale dotyczą zagadnienia kompetencji komunikacyjnych. Pisarek uważa, iż o kompetencji komunikacyjnej człowieka świadczy jego sprawność w posługiwaniu się językiem i innymi systemami zgodnie z posiadaną wiedzą, w tym także umiejętność przeredagowywania własnych

¹¹ Walery Pisarek, *Wstęp do nauk o komunikowaniu*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa 2008, s. 344

¹² Walery Pisarek – profesor nauk humanistycznych, przewodniczący *Komitetu Spraw Współpracy z Europejską Federacją Narodowych Instytucji Językoznawczych* (EFNIL), przewodniczący honorowy *Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk* i jej pierwszy przewodniczący (1996-2000), profesor zwyczajny *Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, członek zespołu ekspertów UNESCO ds. badań komunikowania masowego. *Rada Języka Polskiego*, zwana dalej *Radą*, została powołana w 1996 roku *Uchwałą nr 17/96 Prezydium Polskiej Akademii Nauk* z dnia 9 września 1996 roku jako *Komitet* przy Prezydium PAN. Od maja 2000 roku działa na mocy *Ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim*. (tekst jedn. Dz. U. z 2011 r. Nr 43 poz. 224). W myśl art. 12 ustawy o języku polskim *Rada* działająca przy *Prezydium PAN* jest instytucją opiniodawczą – doradczą w sprawach używania języka polskiego i działa jako komitet problemowy w rozumieniu art. 34 *Ustawy z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk* (Dz. U. Nr 75 poz. 469 z późn. zm.). *Rada* wydaje opinie w sprawach dotyczących używania języka polskiego w komunikacji publicznej, co dwa lata przedstawia *Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej* i *Senatowi Rzeczypospolitej Polskiej* sprawozdanie o stanie ochrony języka polskiego, o której mowa w art. 3 ustawy o języku polskim. W *Radzie* działa osiem komisji problemowych: *Komisja Dydaktyczna*, *Komisja Języka Religijnego*, *Komisja Języka Prawnego*, *Komisja Terminologii Informatycznej*, *Komisja Języka w Mediach*, *Komisja Języka Medycznego*, *komisja Ortograficzno-Onomastyczna*, *Komisja Kultury Żywego Słowa* (podkr. A.K.)

wypowiedzi stosownie do kontekstu społecznego, wiedzy o odbiorcach i sytuacji komunikowania. Następnie wyróżnia ważne pojęcie kompetencji kulturowej, która wiąże się ze znajomością norm kulturowych, językowych i komunikatywnych. Przytacza także zdanie amerykańskiego językoznawcy Noama Chomsky'ego, według którego poszerzanie pojęcia kompetencji językowej przez czynniki kulturalne czy społeczne jest zbędne, bo zdolność posługiwania się językiem wynika z wrodzonych umiejętności ludzkiego umysłu. Argumenty te nie przekonały wielu badaczy. Amerykański socjolingwista, Dell Hymes, przeciwstawił umiejętność tworzenia i rozumienia gramatycznie akceptowalnych wypowiedzi, kompetencję komunikatywną, na którą składa się (oprócz kompetencji językowej Noama Chomsky'ego) zdolność dobierania i rozumienia nie tylko gramatycznych środków językowych, ale także środków pozajęzykowych stosowanych ze względu na sytuację komunikowania. Zdaniem Walerego Pisarka, skuteczność każdego aktu i procesu komunikacji zależy w znacznym stopniu od kompetencji jej partnerów. Wyróżnia on trzy rodzaje kompetencji: komunikacyjną, językową i kulturową, której częścią jest kompetencja medialna. Kolejnym zagadnieniem ujętym w pracy są szeroko pojmowane i definiowane media. Negując klasyfikację mediów Thomasa Mocka i Tomasza Gobana-Klasa, Pisarek dokonuje własnej klasyfikacji, dzieląc je według funkcji, tematyki oraz zasięgu. Autor wskazuje na fakt, iż w czasach rozwoju naukowo-technicznego zacierają się granice między środkami artykulacji, utrwalania, rejestracji, odtwarzania, transmisji czy odbioru informacji.

Niezwykle cennym rozdziałem teoretycznym omawianej książki jest rozdział szósty *Modele aktów i procesu komunikacji*, w którym to językoznawca dokonuje przeglądu różnych modeli komunikowania masowego. Uważa on, iż nie ma zapewne modelu idealnego, który uwzględniałby wszystkie elementy procesu komunikacji, lecz według niego ciekawy jest model Tomasza Gobana-Klasa. Syntetyzuje i uwzględnia on wiele czynników: mechanizmy filtrujące, kod, grupy odniesienia, uwikłanie w kulturę, systemowość, wspólnotę doświadczeń. Pisarek uważa, że także i ten model nie jest doskonały, gdyż pomija szeroko rozumianą rolę języka i czynniki kompetencji komunikacyjnej. Jego zdaniem, z tego modelu w żaden sposób nie wynika to, iż wypowiedzi odnoszą się pośrednio do rzeczywistości mniej lub bardziej realnej a do świadomości odbiorców docierają pośrednio. Według autora, pośrednikiem ludzi w poznawaniu rzeczywistości oraz wzajemnych kontaktach jest kultura, a zwłaszcza jej składnik – język. On filtruje postrzeganą rzeczywistość, determinuje prezentowany przez nadawcę obraz rzeczywistości, a także stopień wspólnoty kulturowej między nadawcą a odbiorcą.

Kolejny rozdział omawianej książki traktuje o funkcjach komunikowania. Walery Pisarek porównuje różne modele aktu mowy według Karla Ludwiga Bühlera (trójpodział funkcji – reprezentatywna, ekspresywna, impresywna) i Romana Jacobsona, który w 1960 roku dokonał *zasadniczego zwrotu w językoznawczym spojrzeniu na akt mowy* (s. 157) dodając do modelu Karla Ludwiga Bühlera funkcję fatyczną, metajęzykową i poetycką. Następnie omawia teorie i podziały funkcji prasy, radia, TV różnych badaczy komunikowania masowego, przedstawiając imponującą listę funkcji komunikacji społecznej.

Podsumowując dorobek naukowców Pisarek stwierdza, iż żadna z teorii nie jest bez wad! Według niego *teoretycznie poprawna i praktycznie użyteczna klasyfikacja funkcji środków masowego przekazu powinna rozróżniać funkcje: zamierzone od niezamierzonych, pożądane od niepożądanych, wyróżniane ze względu na nadawców, odbiorców i szerszą publiczność, wyróżniane według kryteriów celu, sposobu, zakresu, obiektu i skutku komunikowania oraz (...) przestrzegać zasady niemieszania funkcji pośrednich z funkcjami bezpośrednimi*. Uważa on także, iż najlepiej jest zrezygnować z modelowej doskonałej klasyfikacji na rzecz otwartej, wieloaspektowej typologii (s.157).

Niewątpliwa erudycja Walerego Pisarka oraz *otwarty umysł* badawczy w każdym kolejnym rozdziale dowodzą, iż jest to podręcznik napisany z perspektywy interdyscyplinarnej, o walorach zarówno teoretycznych, jak i praktycznych. Niezwykle cennym uzupełnieniem rozważań teoretycznych nad nauką o komunikowaniu są informacje o badaniach empirycznych omawianej materii, zawarte w rozdziale dziewiątym książki Walerego Pisarka. Trzy główne orientacje w nauce o komunikowaniu masowym to według językoznawcy: orientacja marksistowska, empiryczno-funkcjonalna i krytyczna. Profesor podkreśla, iż w opozycji do nich rozwinęła się orientacja kulturalno-semiotyczna (koncepcja Levi-Straussa), kontynuatorem której (w rzeczywistości postmodernistycznej) jest Jean Baudrillard, radykalnie krytykujący społeczeństwa konsumpcyjne i zdominowane przez reklamę kultury ostatnich dziesięcioleci XX wieku. Interesował się on w szczególności sposobem znakami ulegającymi swoistej ewolucji: od zastępowania rzeczywistości, aż do oznaczania tylko samych siebie (symulakry, czyli obrazy bez tego co mają przedstawiać). *Takimi zdegradowanymi znakami – jak zauważa Walery Pisarek – posługują się media masowe, które niezdolne do obiektywnego opisu rzeczywistości, kreują hiperrzeczywistość. W tej hiperrzeczywistości, z jej pseudowydarzeniami i faktami medialnymi, a jednocześnie ze sztucznie rozbudzonymi pseudopotrzebami konsumpcyjnymi, żyjemy wszyscy my, czytelnicy prasy drukowanej i odbiorcy radia, a zwłaszcza telewizji* (s.196).

Niezwykle istotny w odbiorze książki jest rozdział poświęcony tradycjom badań nad komunikowaniem masowym w Europie i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Profesor Pisarek zauważa, iż empiryczne badania komunikowania masowego zaczęły się w latach dwudziestych XX wieku w Niemczech, w państwie, które stało się kolebką nie tylko analizy zawartości prasy, ale także masowych badań publiczności radiowej. Autor omawianego podręcznika zwraca uwagę na bardzo istotny fakt, iż początkowo niemiecka nauka o publicystyce i komunikowaniu była fenomenologiczna, kulturoznawcza, historyczna. Dopiero w latach sześćdziesiątych XX wieku nastąpiło jej przeorientowanie na naukę społeczną, empiryczną i nomotetyczną, czyli dążącą do ustalenia praw rządzących zjawiskami komunikacyjnymi. Uzupełnieniem wiadomości na temat badań nad komunikowaniem w Europie i USA jest rozdział poświęcony omówieniu tradycji badań nad komunikowaniem w Polsce. Językoznawca przytacza ważne nazwiska badaczy zajmujących się tą nauką, wymieniając: Adama Tomasza Chłędowskiego, Karola Szajnochę, Karola Estreichera, Stanisława Czarnowskiego, Władysława Woltera, Stanisława Teofila Jarkowskiego, Mieczysława Kafela i Irenę Tetelowską.

Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle ważka uwaga autora publikacji, iż nauka o komunikacji społecznej lub o komunikowaniu ma charakter inter- czy wręcz multidyscyplinarny, i dlatego też w badaniach podejmowanych w jej ramach znajdują zastosowanie metody i techniki wykształcone na gruncie innych dyscyplin.

Badania przekazów według Pisarka dają możliwość poznania nie tylko okoliczności powstania, intencji nadawcy, ale także zachowań adresatów i rzeczywistych odbiorców. Badania nadawcy natomiast nie można oddzielić od badania kanałów komunikowania masowego. W przeciwieństwie do nich, badania wizerunku mediów, samego ich odbioru i jego skutków, prowadzone są głównie w celach praktycznych. Warto podkreślić fakt, iż w naukowych badaniach odbioru mediów znajdują zastosowanie metody i techniki wykształcone na gruncie psychologii, psycholingwistyki i socjologii.

Na zakończenie swoich rozważań, Walery Pisarek porusza temat komunikowania międzynarodowego. Wyróżnia dwa tory nowoczesnego komunikowania się:

- 1) globalizacja komunikowania personalnego;
- 2) globalizacja postępującej centralizacji komunikowania masowego.

Komunikowanie międzynarodowe, jako pierwszy krok komunikacji globalnej, dokonuje się przede wszystkim dzięki kontaktom bezpośrednim, a także za pomocą listów, telefonów, Internetu, zagranicznych podróży. Pisarek dodaje, iż *ze względu na to, że większość państw powstała w wyniku aspiracji narodowych, społeczności zespolonych wspólną kulturą i językiem, komunikowanie międzynarodowe, jako przedmiot zainteresowania badawczego i nauczania akademickiego, krzyżuje się raz po raz z komunikowaniem międzykulturowym (...) i z koniecznością uwzględniania kulturowych odmienności obrazów świata* (s.292).

Publikacja zawiera dwa aneksy. Na aneks pierwszy składają się 102 noty biograficzne światowej rangi uczonych, których zdaniem Pisarka „trzeba znać” (s. 316-326). Artykuł Murdocka Pencila, a właściwie Michaela Pacanowsky'ego, zatytułowany: *Podawanie soli: stan badań*,¹³ który autor omawianej publikacji określa jako humorystyczny, składa się na aneks drugi (s. 327-331). W tym tekście autor, jak pisze Pisarek, podejmuje problem badań nad przemieszczeniem soli,

¹³Tekst po raz pierwszy ukazał się w 1976 roku w czołowym amerykańskim czasopiśmie komunikologicznym, związanym z *Communication Association*. Patrz: M. Pencil, *Salt Passage Research. The State of the Art. "Journal of Communication"* 1976, vol. 26, nr 4. Podaję za: W. Pisarek, *Wstęp do komunikowania*, op. cit. s. 327. Pencil rozpoczyna tekst następującym stwierdzeniem: *Odczuwa się dotkliwy brak ostatecznego dowodu skuteczności wyrażenia „Proszę podać sól”*. Kończy konkluzją: *dochodzimy do wniosku, że obecnie nauki społeczne nie znalazły twardego dowodu na poparcie słuszności ludowego przekonania, że wyrażenie „Proszę podać sól” (cudzysłów A.K., w cytowanym tekście tytuł artykułu napisany kursywą) jest przyczynowo związane z przemieszczaniem soli z jednego kąta stołu na drugi. Podawanie soli jest złożonym zjawiskiem i systematyczne badania nad wpływem cech charakteru, czynników demograficznych i zmiennych sytuacyjnych są tu nieodzowne. Zagadnienie, dlaczego wyrażenie „Proszę podać sól” (cudzysłów jak wyżej) należy wiązać z podawaniem soli, nie przestaje intrygować nauk społecznych i być dla nich źródłem zagadki*. W. Pisarek, *Wstęp do komunikowania*, op. cit. s.331. Według Pisarka tekst, o którym mowa, występuje w spisach lektur zalecanych studentom *komunikacji* na wielu amerykańskich uniwersytetach. Artykuł *jest satyryczną parodią badań i publikacji amerykańskiej złotej dekady lat 80-tych, a w szczególności parodią literatury reprezentującej orientację empiryczno-funkcjonalną*. W. Pisarek, *Wstęp do komunikowania*, op. cit. 327. Mając na uwadze nauczycieli akademickich oraz względy dydaktyczne niniejszy rozszerzony przypis został uznany za zasadny. (podkr. A.K)

przestrzegając przed jałowością podejmowania pozornych problemów badawczych i prób rozwiązywania tych problemów za pomocą pozornie rzetelnych i ścisłych metod. Tekst stanowi ponadto pożyteczną pomoc dydaktyczną do zajęć ze studentami z zakresu szeroko rozumianej komunikacji publicznej, co przez wiele lat czynił autor *Wstępu do komunikacji* w Uniwersytecie Jagiellońskim.

Omawiana książka, ze względu na swoje walory tak dydaktyczne, jak i pragmatyczne, adresowana jest do szerokiego grona odbiorców. Po pierwsze może stać się nieocenionym podręcznikiem dla studentów, po drugie to książką dla tych, którzy zajmują się działalnością naukowo-badawczą i edukacyjną. W gronie jej odbiorców mogą znaleźć się także zainteresowani badaniami nad komunikowaniem się w szerokim tego słowa znaczeniu. Książka zawiera odpowiedzi na pytania o zróżnicowanie mediów, ich wpływ na społeczeństwo, a także skuteczność komunikacji. Odpowiedzi na te i inne pytania są niezwykle istotne, zwłaszcza w dobie rozwoju społeczeństwa informacyjnego, co jeszcze bardziej podkreśla wartość naukową omawianej pracy.